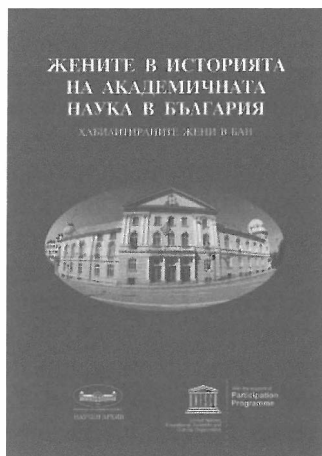

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕН СПРАВОЧНИК И БАЗА ДАННИ „ЖЕНИТЕ В ИСТОРИЯТА НА АКАДЕМИЧНАТА НАУКА В БЪЛГАРИЯ“ – ПРОЕКТ НА НАУЧНИЯ АРХИВ НА БАН

Цветана Величкова,
Джени Иванова,
Научен архив на БАН

В едно „общество на знанието“, което имаме амбицията да градим, темата за жените и тяхното място и принос за развитието на научното познание е повече от актуална. Именно това бяха и мотивите, които ни ръководеха при съставянето на енциклопедичния справочник „Жените в историята на академичната наука в България“. Целта на проекта е да популяризира сред обществото научните постижения и значимостта на жените, работещи в системата на Българската академия на науките от създаването ѝ до днес.

Изданието е първи по рода си опит, чието осъществяване стана възможно благодарение на финансовата подкрепа на ЮНЕСКО. Проектът „Енциклопедичен справочник и база данни „Жените в историята на академичната наука в България“ е един от трите национални проекта, финансирани от организацията. Реализира се в рамките на една година от специалисти от Научния архив на БАН с участие на изследователи от Института за исторически изследвания при БАН и Университета за библиотекознание и информационни технологии. Според актуалните данни на ЮНЕСКО само 28% от изследователите в света са жени и само 3% от научните нобелови награди са били присъждани на жени. Носителят на Нобелова награда за химия Жак Дюбоше през 2017 г. казва: „Науката се прави от мъже за мъже, обаче това се променя. Необходимо е време, но ще видите, ТЕ, жените, идват в науката!“.

Равностойното партньорство на жените и мъжете в науката е в основата на значимите научни

постижения. В последните десетилетия една от приоритетните теми в световен мащаб е свързана с равенството между половете, част от която се явява и проблематиката за жените в науката. „Светът се нуждае от наука, а науката се нуждае от жените“ е девизът на създателите на единствената засега програма „За жените в науката“ на ЮНЕСКО.

България се присъединява към ЮНЕСКО през 1956 г. и оттогава БАН е в сътрудничество с организацията по различни поводи. ЮНЕСКО подкрепя научните проекти, свързани с културното наследство, климатичните промени, природните ресурси, екосистемите и информационните технологии, провеждането на симпозиуми и конференции в България.

Справочникът започва с увод (на български и английски език) за целите, начина и организацията на работа по написването на енциклопедичните статии.

Въз основа на документи, запазени в Научния архив на БАН, са представени даренията на жените и създадените от тях дарителски фондове за отпечатване, награждаване и поощряване на авторите им в различни области на човешкото знание. Отбелязана е тяхната подкрепа и гражданска позиция за развитието на БКД/БАН в годините, когато държавната субсидия не достига за развитието на науката.

Издирването и написването на енциклопедичните статии се осъществи чрез три основни метода. В процеса на работа бе разработена специална анкетна карта, разпратена до всички жени учени от институтите, лабораториите и специализираните звена. Списъците с техните имена и контакти бяха изготвени от личните състави на звената и включваха както работещи в момента колеги, така и пенсионирани. Другият подход, приложен за съставянето на енциклопедичните статии главно на вече пенсионирани, починали или излезли от системата на БАН жени учени, се основава на ин-

формацията в техните служебни и кадрови досиета, запазени в Научния и учрежденския архив на Академията и в деловодствата на институтите. Част от статиите са подготвени въз основа на данни, издирени от юбилейни издания на институти, сборници в чест или в памет на жените учени, статии в научната периодика, интернет източници. Всички те са посочени в приложенията към изданието.

Различните способности за събиране на информацията дадоха отражение върху съдържанието и обема на статиите. В хода на работата по справочника се наложи редуциране на данните при някои от елементите на анкетната карта. При обработката на попълнените анкети по обща работна карта са взети под внимание всички данни, посочени от анкетираните. Независимо от намесата на съставителите на справочника с цел унифициране на статиите, те носят личното отношение на всяка една изследователка към зададените въпроси в анкетата. Сведенията, съдържащи се в досиетата, са доста по-фрагментарни – основни биографични данни, завършено образование, промяна в научния статус и др. Те са отразени в стандартните за времето служебни формуляри. Информацията, която рядко намира място в досиетата, се свежда до: данни за награди и отличия, списък на публикации, дата на смърт при починалите, лични фотографии, членство в организации. За целите на справочника бяха реализирани различни справки и използвани данни от Сбирка № 23 „Документи за научни степени и академични длъжности“, издадени от БАН и съхранявани в Научния архив, информационните бази данни на ВАК, НАЦИД, каталозите на Националната библиотека, Централната библиотека на БАН и др. Въпреки празнотите, дори и най-кратките статии дават представа за научните интереси и кариерното израстване на жените, заети в Академията.

Енциклопедичните статии са изградени по общ модел. Биографичната част отразява основни моменти от живота и дейността на хабилитираните жени. В заглавието са посочени имената на всяка участничка, както на български език, така и на латиница, по схемата фамилно, собствено и бащино име. Когато лицето е известно под бащиното си име, то предхожда фамилното, а собственото име идва на трето място. При фамилии с две имена, подчертано и удебелено е името, под което е известна изследователката. Допълнени са имената под които публикува авторката, ако са различни от посочените. Следват дата и място на раждане, а за починалите и датата на смъртта (ако е установе-

на), накрая е посочена специалността на завършеното висше образование. Една част от статиите са придружени с фотографии, изпратени по желание от анкетираните жени, а някои от тях са снети от кадровите досиета.

Основните моменти от биографичната част са следните: завършено висше образование (кое висше учебно заведение и кога), специализациите, подредени хронологично, в наши и чуждестранни университети. Названията на чуждите институции, в които са проведени специализациите, са посочени от анкетираните на български, на езика на приемащата страна или на предпочитания работен език, който в повечето случаи е английски. Следват научните степени и звания, според годините на тяхното придобиване – до 1995 г. „кандидат на науките“, а след тази дата „доктор“ според Закона за научните степени и научните звания в Р България, изм. в ДВ бр. 112 от 27.12.1995 г. С оглед на новата законова рамка (Закон за развитието на академичния състав в Р България, Обн., ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г.) се въвежда нова номенклатура, според която научните степени са „доктор“ и „доктор на науките“; а академичните длъжности – „асистент“, „главен асистент“, „доцент“ и „професор“. Съответно се трансформират длъжностните характеристики на н.с. и ст.н.с. в БАН. В хронологичен ред са изброени научните и ръководни длъжности, заемани от тях в институтите, както и преподавателската им дейност като хонорувани или редовни преподаватели, така също и като гост-лектори в наши и чуждестранни университети. Отбелязано е членството им в български или чуждестранни научни дружества, асоциации и организации. Изброени са ордените, медалите и наградите, връчени на учените за тяхната научна и обществена дейност. Биографичната част обобщава проблематиката и резултатите от научноизследователската работа на отделните жени.

Библиографията е подборна, до пет значими публикации, избрани в повечето случаи лично от самите изследователки или техни колеги. Тя обхваща монографични и други трудове, включително писани в съавторство. Публикациите са подредени в строго хронологичен ред, без оглед на вида издanie. Подреждането във всяка година е първо на кирилица, след това на латиница и по азбучен ред на заглавие. Не се посочват издателството, ISBN, ISSN, IF. Когато една монография е претърпяла няколко издания, указано е само първото издание. Всички многотомни издания по възможност са описани комплексно. При някои учени екипната изследователска работа определя и съавторството

в публикациите. Затова се наложи тези изследвания да бъдат вписани по следния начин: (съавт.) при публикации на кирилица или (et al.) – при текстове на латиница. Това по никакъв начин не омаловажава останалите автори, нито пък реда на тяхното изписване, защото пълният списък на публикациите може да се види като част от автобиографията, на страниците на институтите, както и в различни електронни бази данни, в които са включени учените с техните приноси. Съкращенията на периодичните издания от библиографиите са изведени в разгънат справочен апарат. Той включва следните раздели: съкращения на периодични издания на кирилица; съкращения на периодични издания на латиница; списък на приетите съкращения, които също са разделени на кирилица и латиница. Библиографиите са редактирани според Българския държавен стандарт.

Справочникът е придружен с показалци: именен (списък на имената на хабилитираните жени), списък на източниците (архиви, литература), списък на съкращенията, индекс на образователните и научните институции.

В хода на подготовката на справочника експертът на проекта следва и усъвършенства модела на по-ранните академични издания, като „Сто години Българска академия на науките 1869–1969. Академици и членове-кореспонденти“.

В процеса на работа се съобразихме с голяма част от препоръките и съветите, както и изискванията от страна на хабилитираните дами. Също така уважихме решението на някои жени учени да не участват в справочника. През цялото време ни стимулираха благодарствените писма за усилията, които полагаме за реализирането на проекта. В този първи опит натрупахме умения, които ще улеснят и прецизират работата ни по неговото продължение. Разбира се, ние смятаме, че кадровият потенциал на Академията не трябва да се разделя на полове. Картината би била пълна, ако бяха включени и нехабилитираните жени, независимо, че те са в началото на научната си кариерата. Това наше становище може би ще защитим в бъдеще при първа възможност. Сега използваме решението на ЮНЕСКО да финансира издаването на това справочно издание поради приоритетната в последните година тема за жените от всички континенти и равенството между половете. Неравенството между половете е актуален проблем за Европейския съюз и през последните години е във фокуса на вниманието на Европейската комисия, която предприема редица мерки за неговото елиминиране. Информацията от справочника ще съ-

действа за получаването на по-голяма обществена видимост на онези моменти от създаването и развитието на академичната наука, в която активно участват жените. Енциклопедията има отношение към цялостния културен и духовен облик на нашето общество. Тя ще привлече вниманието към особено значимите постижения на жените в науката, както и професионалното им реализиране в партньорство с мъжете. Изданието ще бъде полезно за изследователи от различни области, но също така ще се ползва от преподаватели, журналисти, правителствени и неправителствени организации и други.

Съществен момент от реализирането на проекта е документалната изложба „Жените в историята на Българската академия на науките“. Експозицията прави ретроспекция на темата за жените в науката и мястото, което те заемат в създаването, развитието и утвърждаването на Българската академия на науките.

Началото на женското участие в историята на Академията е илюстрирано с Варвара Хадживелева – родолюбивата българка от Ямбол, отстъпила дома си през 1869 г. в Браила за провеждане на първото учредително събрание на Книжовното дружество. Показани са други жени дарителки, които до 50-те години на XX век основават парични фондове, от лихвите на които се подпомагат академичните издания, набавя се литература за библиотеката или се използват „за нуждите на Академията“.

Представен е ценен документален масив, запазен в служебните досиета в институтските архиви и учреденския архив, както и в личните кадрови досиета и фондове на жени учени, съхранени в Научния архив на БАН.

Изложбата включва сведения за жени, достигнали до най-високите академични позиции. За първи път през 1952 г. е избрана за член-кореспондент Райна Георгиева (1902 – 1983), а през 1961 г. тя е номинирана за академик. През 80-те години на XX в. БАН избира и първите жени за свои чуждестранни член-кореспонденти със заслуги за развитието на българската наука.

Подбраните документи от личните фондове на жените учени, комплектувани и постъпили в Научния архив през последните десетилетия, са надежден извор за живота, научноизследователската дейност и заслугите им за развитието на научната институция. За консервацията и реставрацията на старите кадрови досиета и лични документи ЮНЕСКО предостави средства за реставрационната лаборатория на БАН. Личните, служебните и

творческите документи, свързани с темата за жените в науката, тепърва ще се популяризират сред обществото.

Експозицията показва и издадените до настоящия момент справочници: първите, отпечатани по случай стогодишнината на БАН, справочници за историята на институтите, в която важна роля има женският им състав, и такива, които са публикувани в чест или в памет на жени учени.

В съвременното общество науката не се създава само от мъже или само от жени, но е показателно, че жените със своите приноси навлизат в нея след 60-те години на XX в. От този момент нататък идва и признанието им, отразено в тяхното хабилиране и придобиване на научни степени и звания, авторство на значими трудове и издания, заслуги и регистрация на патенти, участие в международни форуми, членство в утвърдени наши и чужди организации, преподавателска дейност, държавни награди и отличия, както и служебната им ангажираност в държавното управление на страната.

Днес женският състав на Българската академия на науките е многоброен. Има науки, в които женският изследователски труд преобладава,

и такива, в които все още творят предимно мъже. Изложбата показва и резултатите от съвместната работа на жените и мъжете учени.

Експозицията „Жените в историята на Българската академия на науките“, организирана от колектив на Научния архив на БАН, не изчерпва напълно темата, но показва непознати досега документи както за персоналното развитие на жените учени, така и такива, които са свързани с развитието на академичните звена в състава на Българската академия на науките.

Екипът на проекта благодарни на всички хабилирани жени, които попълниха анкетата, прегледаха и уточниха сведенията, отнасящи се до тях, което улесни работата на съставителите. Благодарим на ръководството на БАН за оказаната подкрепа на проекта, на директорите на институтите и лабораториите, на службите „Личен състав“ за осигуряване на достъп до служебните досиета на пенсионираните и починалите хабилирани жени и на учредения архив на БАН.

Не на последно място, благодарим на ЮНЕСКО за поредната подкрепа, чрез която този актуален проект получи своята реализация в рамките на Българската академия на науките.

ENCYCLOPEDIA REFERENCE BOOK AND DATA BASE ABOUT WOMEN IN THE HISTORY AND ACADEMIC SCIENCE IN BULGARIA – PROJECT OF THE SCIENTIFIC ARCHIVE OF BAS Tzvetana Velichkova, Dzheni Ivanova

Abstract

The article aims to present the project „Encyclopedia Reference Book and Data Base about Women in the History and Academic Science in Bulgaria“ and to raise awareness among society about the scientific achievements and the significance of women working in the system of the Bulgarian Academy of Science.

The Reference Book titled Women in the History of the Academic Science in Bulgaria (habilitated women members of BAS) is a first and unique attempt, realized with the support of UNESCO. The exhibition entitled ‘Women in the History of the Bulgarian Academy of Sciences’, organized by a group of people from BAS’s Scientific Archive shows never before seen documents, both with regards to the personal development of female scientists, as well as documents, related to the development of the academic departments at the Bulgarian Academy of Sciences.